

Landskap: *Småland* ..... Upptecknare: *Kerstin Kreij*
 Härad: *L. Möre* ..... Berättare: *Karin Johansson, Trekanten*
 Socken: *Ljungby* ..... Berättarens yrke: *husägare*
 Uppteckningsår: *1963* ..... Född år *1894* i *Nygårdsorp, Ljungby av*
J. Möre hd

Födoämnen och födovisar. s. 1-2.

LuF 74

Ändrade vanor vid landsbygdsbornas
matbrödsförsörjning. s. 3-5.

LuF 92

Husbondfolket och tjänstefolk. s. 6-9.

LuF 105

Luf 74 Födoämnen och fördomarSvamp

Det var inte mycket svamp som användes i min barndom. Men det blev ju mer och mer med åren. Den enda svamp vi plockade var toppmurklorna. Dom sålde vi till de fina affärerna i Kalmar. Bönderna åt ingen svamp alls. Någon propagande för svampätning förekom inte. - Svampen torkades och blötlades sedan när den skulle användas och kokades. - Inte heller under nödår åt man svamp, men då kunde man blanda hasselknopp i brödet. - Man var rädd för svampen för man visste inte vilken som var giftig och vilken som var ofarlig. - Om korna åt svamp inverkade det inte på mjölken. Djuren kan skilja på ätliga och farliga svampar.

Häst

I alla tider har man fått äta hästkött. Förr åt man mer än nu. Om en häst slaktades kunde man inte bara gräva ner köttet. Det var så dåligt förr att all mat fick tas tillvara. Rackarna gick omkring och slaktade

hästar på gårdarna.

Kalv, killing och lamm

Nej, inte fanns det någon motvilja mot att äta sådana djur. Och inte slaktades dom på något särskilt sätt heller.

Vilt

Visst använde man vilt. Det var nästan grunden i kosthållet.

Höns

Också tuppar och höns äts mycket. De slaktades genom att man högg huvudet av dem.

Fisk

Man åt all slags fisk.

Ändrade vanor vid landsbygdshemmens matbrödförsörjning Luf 92Bakas numera i murugn?

Det finns allt de som fortfarande bakar i murugn ibland. Mest hos bönderna som murugnsbakningen fortfarande är i gång. Det är limpebröd av rågmjöl som man bakar i murugn. Annat bröd köps för det mesta. Det är nog ganska vanligt att man bakar i murugnen till jul när man måste göra stora bak. Ugnsbakningen till-går på samma sätt nu som förr.

Då murugnsbakningen upphört

Det är väl ungefär 15 år sedan man slutade använda murugnarna. Folk är mycket bekvämare av sig nu. Att man slutade baka i murugnen berodde både på att man blev för bekväm och på att det inte lönade sig att baka i de stora ugnarna och på att yrkesbagare började köra omkring och sälja bröd. Självt köper jag mitt bröd i bageriet, men man kan ju köpa var man vill och behöver inte baka själv längre. - Nej då, murugnsbakningen upphörde inte med spisugnarna. I spisugnarna bakade man fint

bröd och vetebröd. - De gamla var ju inte vana vid annat bröd än det grova som bakades i murugn. Det finns en hel del som än idag tycker bäst om det grova brödet. Till jularna förr i världen fick man baka extra mycket för då kom en hel del fattiga som skulle ha en bit bröd och en fläskbit. De hade inget understöd på den tiden. - Säkert har det bidragit till att murugnsbakningen försvann att man tyckte att det murugnsbakade brödet blev för gammalt. - Jag tror inte att bristen på arbetskraft haft någon betydelse. Men det blev mindre folk på gårdarna, så det behövdes inte så mycket bröd. Genomgående är ju kosten mycket bättre nu är förr. Naturligtvis har den ökade tillgången på kontanter betytt mycket också för ändrade brödvanor. Kristider har inte medfört någon förändring för brödbaket. - Jag har aldrig hört att folk här i landet lämnar mjöl till bagaren, men i Danmark är det mycket vanligt.

Har den murade ugnen rivits?

Det är mycket vanligt att ugnen står kvar utan att användas. Om man rivit den gamla ugnen skedde det när köken renoverades. Det är nog inte ovanligt att murugnarna stod kvar så länge det gamla husbondefolket levde, men sedan revs ut. På murugnens plats kunde man sätta en järn-

spis; köken blev ju också rymligare. - Det var nog ytterst få ugnar som revs och ersattes av nya. Självt satte jag upp en ny ugn när vi bodde på Ingelstorp för den gamla blev uppbränd. - Man satte den nymurade ugnen på samma ställe som den gamla. Det berodde på utrymmet var man placerade den. Hade man stort kök, satte man ugnen där, annars i något uthus. På riktigt små stugor kunde själva murverket placeras utanför och bara hällen och ugnsluckan var inne. - De nya ugnarna gjordes mindre, men modellen var densamma.

Luf 105 Husbondefolk och tjänstefolkAllmänna förhållanden

Förutom gårdens eget folk var det mest torpare som skötte arbetet. De skulle göra vissa dagsverke. Nästan alla gårdar hade några torpare. Man tog tjänst för ett år i sänder. Det fanns mycket trötjänare förr i tiden. Om man trivdes kunde man stanna hela sin tid på en och samma plats.

Arbetsfördelning

Husmodern skötte hushållet, vävde och spann. Hon fick överhuvud hjälpa till med allt. Bönderna kunde inte hålla på sin värdighet. De fick göra vad som helst. Men hade en bonde drängar skötte han nog varken oxar eller slaga själv. Vid slätter var det männen som slog och kvinnorna som räfsade. Det var mest kvinnor som hade hand om mjölkning, utfodring och gödsling. - En karl gick omkring i byn och slaktade djuren. - Männen gick inte in på kvinnornas arbetsområden på samma sätt som nu, och inte kvinnorna på männens. Det var större skillnad på arbetena. - Det har

nog funnits arbeten som var förnedrande. Man ville t.ex. inte slakta hästar själv utan det fick rackaren göra.

Arbetstid och fritid

I äldre tider fick man börja arbeta innan solen gick upp och hålla på så lång dagen var. Man började vid 4. Efter frukost fick man vila en stund. Någon normal arbetsdag fanns inte, man arbetade alltid. Sin fritid hade tjänstefolket på söndagarna. Frikvällar förekom inte. Minderåriga fick börja arbeta vid 10 - 12 års ålder. Om kvällarna fick tjänstefolket utföra arbeten för egen räkning. Enda fridagarna som förekom var friveckan, 24 oktober till 1 november. Den fick disponeras efter behag. Ofta for man till någon marknad och handlade. Mat fick man med sig när man begav sig av. Det hörde till att man skulle få en s.k. friveckepannkaka, en brödkaka och ett sovelstycke. Det var ingen som ville tillbringa sin frivecka på gården. Det förekom inte.

Umgänge

Nog var det en känsla av samhörighet mellan husbondefolk och tjänstefolk. Om tjänstefolket trivdes kände de sig nog som medlemmar av familjen. Det fanns särskilda drängkammare. Pigorna låg tillsammans med den övriga

familjen. Ofta hände det nog att husbondefolket själva hade ett eget krypin. Eldstäder fanns. - Sina personliga tillhörigheter fick tjänstefolket förvara i egna koffertar som stod i stugan eller drängkammaren. Om de ville fick tjänstefolket sitta i dagligstugan. - Det var litet olika om man åt tillsammans, men i regel gjorde man nog det. - Vid läsemöten och barndop skulle man ha rustning med sig till kalaset. I regel hade man då med sig en ostkaka. Man måste smaka av all mat som fanns. Vid jularna och läsemötena fick tjänstefolket vara med. Men mer privata fester som barndop och bröllop fick de nog inte deltaga i. - Alla bänkarna i kyrkan var numrerade och var gård hade sin bänk. Tjänstefolket satt tillsammans med det övriga gårdsfolket. Om de ville fick tjänarna gå till kyrkan var söndag. Men det gjorde de nog inte. - Det rådde ett gott förhållande mellan tjänstefolket och gårdens egen ungdom. De fick alla arbeta ihop. - Min mor brukade tala om hur det var dans till handklaver vid vägskälen förr i tiden. I Broby fanns en backe som kallades Stockholm och där var dans varje lördag hela sommaren. Sedan kom ju dansbanorna till. Det kostade inträde där, men var bättre musik och kaffeservering. Det var alla sorters ungdomar som roade sig vid dessa dans-

tillställningar. - Så länge jag minns ordnades det ungdomskalas. I mitt hem brukade vi ha julkalas för barnen. - Att man grupperade sig efter hemort skulle jag nog tro.

Härkomst

Tjänstefolket kom från mindre bemedlade hem. Man tog mest plats inom hemorten. Det fanns inte så goda kommunikationer på den tiden, så att man kunde komma ut så lätt till andra trakter.- Det var inte vanligt att bondgårdarnas ungdom tog tjänsteplats. - Det var ytterst sällan som det förekom giftermål mellan tjänstefolk och gårdarnas egna ungdomar. Då det förekom togs det mycket illa upp.

Husbondevälde

Husbondefolket sade du till tjänstefolket. Tjänarna sade mamma och pappa till husbondefolket. - Nog utnyttjades tjänstefolkets arbetskraft till det yttersta. - Det skulle vara några få undantagsfall där tjänstefolket utspisades illa. I regel var det bra mat. - Tjänstehjonsstadgan kände man inte till.